

Inhoud

Inleiding van de vertaler	7
Voorwoord	11
1. Argumenten voor theïsme (<i>Alvin Plantinga</i>)	15
2. Argumenten voor atheïsme (<i>Louise Antony</i>)	31
3. Religie en deconstructie (<i>John Caputo</i>)	47
4. Ervaring en geloof (<i>Howard Wettstein</i>)	63
5. Zachtaardig atheïsme (<i>Philip Kitcher</i>)	79
6. Religie en wetenschappelijke kosmologie (<i>Tim Maudlin</i>)	95
7. Religie en evolutie (<i>Michael Ruse</i>)	111
8. Een islamitisch perspectief (<i>Sajjad Rizvi</i>)	127
9. Hindoeïsme: goddelijkheid zonder God (<i>Jonardon Ganeri</i>)	141
10. Boeddhisme: religie zonder goddelijkheid (<i>Jay Garfield</i>)	155

11. Religie en kennis <i>(Keith DeRose)</i>	171
12. De historische context <i>(Daniel Garber)</i>	185
13. In plaats van een conclusie	199
Personalia	209
Over de auteur	213
Over de vertaler	215

Inleiding van de vertaler

Het komt niet vaak voor dat er in Nederland een godsdienst-wijsgerig boek verschijnt dat voor een breed publiek geschikt is. Godsdienstfilosofie wordt net als feitelijk iedere andere tak van filosofie geregeerd door strenge argumentatie, en heeft dus meestal een bijzonder hoog abstractieniveau. Het gaat er immers om dat de argumenten van de tegenpartij minutieus worden geanalyseerd en vervolgens weerlegd, waarna een eigen standpunt wordt ontwikkeld en weer gerechtvaardigd via argumenten.

Godsdienstfilosofie is dus gewoon moeilijk en lijkt vooral toegankelijk voor ingewijden of doorgewinterde geïnteresseerden. Het is dan ook een prestatie van formaat dat het de filosoof Gary Gutting gelukt is om een boek samen te stellen dat hiermee breekt. *Over God. Filosofen spreken zich uit over religieus geloof* is een erg prettig boek dat in dialoogvorm en met een minimum aan filosofisch jargon een aantal cruciale kwesties binnen de godsdienstfilosofie mooi voor het voetlicht brengt.

Aanleiding voor het boek was Guttings bezorgdheid over de rationaliteit van filosofen. Volgens peilingen blijkt namelijk dat 73 procent van de Amerikaanse filosofen zichzelf atheïst, 15 procent gelovig en slechts 6 procent agnost noemt – wat wil zeggen dat die laatste groep zich onthoudt van een oordeel over de vraag of God wel of niet bestaat. Gutting was hierover zeer verbaasd. ‘Ik had verwacht dat een groot deel zichzelf zou hebben geïdentificeerd als agnost’, schrijft hij.

Godsdienstfilosofen zeggen immers dat het bij een rationele houding draait om louter argumenten. En als je kijkt naar godsdienstwijsgerige discussies, dan blijkt dat de argumenten tégen het bestaan van God niet meer of minder overtuigingskracht hebben dan de argumenten vóór het bestaan van God. Hier is dus sprake van een patstelling, de weegschaal lijkt mooi in evenwicht, en dat betekent dat geen van beide kanten bij voorbaat sterkere argumenten heeft dan de tegenpartij. Rationeel gesproken – dus even uitgaande van louter argumenten – zou agnosticisme dan

de positie zijn die de meeste filosofen (ongeacht hun persoonlijke voorkeur) zouden moeten innemen.

Wanneer blijkt dat filosofen er toch een uitgesprokener mening op nahouden, en dat laten de peilingen zien, dan is dat dus opmerkelijk. Want welke argumenten hebben filosofen dan om toch de 'middenpositie' van een neutraal agnosticisme te verlaten en te kiezen voor een meer uitgesproken positie ten aanzien van theïsme of atheïsme? Wat is er aan de hand? Houden filosofen soms de beste argumenten achter de hand? Of zijn filosofen 'ook maar mensen' en blijken ze dus achter hun professionele façade toch wat minder rationeel?

Om het uit te zoeken besloot Gutting verschillende toonaangevende filosofen via e-mail te interviewen. De interviews werden in 2014 door het jaar heen geplaatst op het weblog van Gutting, dat hij bijhoudt op de website van *The New York Times*. In dit boek zijn al die interviews verzameld, voorzien van een inleiding en een uitgebreide nabeschouwing, en in een afsluitend hoofdstuk geeft Gutting ook zijn eigen visie op de zaak. Gutting interviewde niet alleen uitgesproken gelovige filosofen zoals Alvin Plantinga, John Caputo en de joodse filosoof Howard Wettstein, maar ook atheïstische filosofen zoals Louise Antony, Philip Kitcher, Tim Maudlin en Michael Ruse. Geen enkele van de geïnterviewde filosofen bleek agnost te zijn. Nou ja, op één na dan.

In de interviews komen verschillende godsdienstwijsgerige onderwerpen naar voren, zoals argumenten voor en tegen het bestaan van God, de rol van wetenschap als arbiter van kennis, argumenten voor het bestaan van God (zogenaamde 'godsbe-wijzen'), het probleem van het kwaad, geloof en waarheid, en de visie op geloof in andere religies als de islam, het hindoeïsme en het boeddhisme. Zo vormen de interviews samen dus een mooie inleiding in een aantal topics op het gebied van de godsdienstwijsbegeerte.

In het boek speelt met name één onderscheid dat Gutting maakt en dat ook door een aantal andere filosofen (onder anderen door John Caputo) wordt onderschreven een belangrijke rol. En dat onderscheid verdient het om hier even uitgelicht te

worden. Ik bedoel het onderscheid tussen *belief* en *faith*. In het Nederlands worden beide termen veelal met 'geloof' of 'religieus geloof' vertaald, maar er is een nuanceverschil tussen beide. De term *belief* wordt meestal met 'overtuiging' vertaald (en zo heb ik dat in dit boek ook veelal gedaan). Als het gaat over *religious belief* of om *belief* in een religieuze context dan gaat het om de cognitieve inhoud van religieus geloof, dus om de religieuze overtuigingen, kort gesteld om 'geloof dat...'. 'Ik geloof dat God bestaat' is een voorbeeld van zo'n religieuze overtuiging.

Daarentegen betekent *faith* in het normale alledaagse Engels 'vertrouwen'. Als het gaat om *religious faith* of om *faith* in een religieuze context, dan gaat het om een houding of om de handeling van geloven, om de existentiële overgave van de gelovige. 'Ik geloof in God', wil dan zeggen: 'Ik stel mijn vertrouwen in God' of 'Ik verwacht mijn heil van God'. Het verschil tussen *belief* en *faith* komt min of meer tot uiting door het onderscheid tussen 'Ik geloof dat het Nederlands elftal bestaat' en 'Ik geloof in het Nederlands elftal' (bijvoorbeeld dat ze het EK winnen).

Door het hele boek heen blijkt dat dit onderscheid cruciaal is. Want terwijl het bij religieuze overtuigingen (dus *belief*) draait om overtuigingen en de argumenten die iemand daarvoor geeft, blijkt dat de rol van argumenten bij religieus vertrouwen (dus *faith*) een andere is. En dus komt in sommige interviews de vraag bovendrijven: kun je religieus geloof reduceren tot het hebben van bepaalde religieuze overtuigingen, of is dit eigenlijk een misvatting van waar religieus geloof ten diepste om draait? En hoe zit het met de filosoof die overtuigd atheïst is, terwijl hij op grond van de argumenten eigenlijk een agnostische positie zou moeten innemen? Moet je bij atheïsme niet ook concluderen dat argumenten slechts een beperkte rol spelen? En als je beweert dat gelovigen die geen argumenten kunnen geven voor hun geloof irrationeel zijn, geldt dat dan misschien evenzeer voor een atheïstische levensbeschouwing?

Gutting laat de uiteindelijke conclusies over aan de lezer. Iedere lezer wordt uitgenodigd om mee te denken met dit boeket aan illustere denkers. En zo wordt godsdienstfilosofie uit de

ivoren toren van het academisch debat gehaald en geplaatst binnen het alledaagse denken over geloof en ongeloof. Waar het natuurlijk uiteindelijk thuis hoort.

Taede A. Smedes
Nijmegen, mei 2017

Voorwoord

Sommige mensen zeggen dat we van religie niets belangrijks kunnen leren. Het is slechts een overblijfsel van allang achterhaalde manieren van denken en handelen. Ik sta weliswaar open voor die mogelijkheid, maar ik denk dat het waarschijnlijker is dat religie – net als kunst, muziek en wetenschap – de centrale plek verdient die ze al zo lang in de menselijke cultuur heeft ingenomen. Ik denk echter niet dat we voldoende begrijpen hoe en waarom religie belangrijk is. Meer in het bijzonder vermoed ik dat veel religieuze gelovigen niet eens de essentiële waarheid van hun eigen godsdienst voldoende begrijpen. Misschien dat filosofische en wetenschappelijke kritiek het ‘zelf-verstaan’ van verschillende religies ondermijnen. Maar daaruit volgt niet dat religie geen enkele waarheid in zich heeft die gelovigen zelf niet (tenminste expliciet) vatten. Mijn doel in deze serie interviews met filosofen over religie is om na te gaan wat die waarheid, als die er is, zou kunnen zijn.

In dit boek geef ik, in essentie onveranderd, de twaalf interviews weer die gedurende 2014 verschenen op *The Stone*, het weblog van *The New York Times*. Ik deed ieder interview via e-mail, waarbij de definitieve versie uiteindelijk door de geïnterviewde werd goedgekeurd. De interviews beslaan de helft van dit boek. Aan ieder interview heb ik een inleiding toegevoegd die wat achtergrondinformatie en context verschaft, en ook enkele verdere overwegingen aan het eind ervan, waarbij ik mijn eigen draai geef aan kwesties die erin naar voren komen. In een ‘zelf-interview’ (waarmee de *Times*-serie afsloot) geef ik tot slot mijn persoonlijke reactie op de interviews en mijn eigen globale visie op religie.

De interviews beslaan enkele van de grootste kwesties waarmee filosofen die geïnteresseerd zijn in religie zich bezighouden, maar ik heb de verschillende visies van de door mij ondervraagden benadrukt in plaats van een meer systematisch en compleet overzicht te willen geven. Er zit echter een logische progressie in

de volgorde van de interviews. We beginnen met een algemene verdediging van theïsme (Alving Plantinga) en atheïsme (Louise Antony), en gaan dan over naar twee meer specifieke verdedigingen van religie (John Caputo's christendom à la Derrida en Howard Wettsteins joodse ervaring). Dan volgt Philip Kitchers genuanceerd maar krachtig 'zachtaardig atheïsme', gevolgd door Tim Maudlins gebruik van wetenschappelijke kosmologie tegen traditionele religieuze beweringen en door de sympathieke maar uiteindelijk atheïstische reflecties van Michael Ruse op religie en evolutie. Vervolgens verplaatst de discussie zich tot voorbij jodendom en christendom, wanneer ik met Sajjad Rizvi over de islam spreek, met Jonardon Ganerie over het hindoeïsme en met Jay Garfield over het boeddhisme. Ten slotte is er een discussie met Keith DeRose over de rationaliteit van zowel theïsme als atheïsme, een historisch perspectief van Daniel Garber en mijn eigen 'zelf-interview'. Wellicht dat lezers deze globale structuur behulpzaam vinden, maar elk interview staat op zichzelf en de verschillende interviews kunnen in willekeurige volgorde gelezen worden.

Mijn eigen opleiding en interesses – om nog maar te zwijgen van de focus van *The Stone* – maken duidelijk waarom in deze interviews 'spreken over God' primair betekent 'filosofisch spreken'. Andere disciplines, zoals psychologie, antropologie, sociologie, geschiedenis, biologie en neurowetenschap, bieden ook vruchtbare wegen om religie te begrijpen. Maar religies bieden antwoorden op fundamentele vragen over het menselijk bestaan die de intellectuele gereedschappen vergen die filosofen door de eeuwen heen ontwikkeld hebben. Sommigen betogen dat als er iemand is die deze fundamentele vragen kan beantwoorden, dat alleen een natuurwetenschapper kan zijn. Maar hun argumenten eisen vervolgens dat ze worstelen met filosofische kwesties omtrent wat er is (metafysica), hoe we dat kunnen weten (epistemologie), en wat daaruit volgt voor hoe we zouden moeten leven (ethiek).

Anderen zullen naar voren brengen dat religie een kwestie van emotie is in plaats van rede: 'Het hart', zo zei Pascal, 'heeft zijn

redenen die de rede nooit zal kennen.' Maar we zijn nooit volledig redelijk of volledig emotioneel en we kunnen er niet omheen dat de twee in ons leven gemengd voorkomen. Bij een rationele conclusie die gewoon niet goed voelt, zullen we kritische vragen stellen, maar we voelen ons net zo ongemakkelijk bij een emotioneel engagement waarvan we vermoeden dat er redelijkerwijs geen chocola van te maken valt. Zelfs Pascal in zijn *Pensées* geeft uitgebreide argumenten voor de waarheid van het christelijk geloof. Zijn beroemde weddenschapsargument (waarover we later meer zullen horen) was slechts een laatste wanhopige poging om de ongelovige tot God te leiden. Religie mag dan niet te herleiden zijn tot filosofie, maar iedere volwassen vorm van geloof heeft een rationele onderbouwing die filosofische reflectie toelaat. Deze gesprekken willen bijdragen aan die reflectie.

Ik heb geprobeerd om een breed scala aan visies op religie te laten zien, zowel positieve als negatieve. Er is een specifieke nadruk op de God van het christelijk theïsme als het onvermijdelijke uitgangspunt in een westerse cultuur die gevormd is en nog altijd sterk beïnvloed wordt door het christelijk denken. Maar er zullen ook discussies volgen over joodse, islamitische, hindoeïstische en boeddhistische perspectieven die serieuze vragen stellen ten aanzien van christelijke vooronderstellingen en die alternatieve religieuze wegen laten zien. Bijna de helft van de geïnterviewde filosofen noemt zichzelf atheïst. Dat is passend, aangezien een behoorlijke meerderheid van professionele filosofen atheïst is en omdat een groot deel van de hedendaagse godsdienstfilosofie draait om de vraag of er enige verdedigbare grond is om in God te geloven. Maar de lezer zal wel verschillende vormen van atheïsme ontmoeten die behoorlijk genuanceerder zijn dan het atheïsme van de populaire polemieken.

Ik heb met dit boek niet de bedoeling om mensen op andere gedachten te brengen, maar om gedachten naar voren te brengen waartoe lezers – ongeacht hun eigen ideeën omtrent religie – zich op hun eigen manier en voor eigen doeleinden kunnen verhouden. Ik hoop dat deze proeve van filosofen die 'over God spreken' de lezer tot nieuwe vruchtbare conversaties zal voeren.

Ik dank de filosofen die ik geïnterviewd heb voor hun helderheid, intelligentie en de eerlijkheid in hun antwoorden en voor hun medewerking om dit boek samen te stellen. Dank ook aan Peter Catapano en Jamie Ryerson van *The New York Times* voor hun vakkundig redigeren van de interviews.